

MIŁOSZ. A PÁLYAKEZDÉS

Első versei 1930-ban, a wilnai Stefan Batory Egyetem diáklapjában jelentek meg. Tizenkilenc éves ekkor, másodéves joghallgató, noha eredetileg lengyel szakra jelentkezett. Néhány hét múlva szakot váltott, mert úgy vélte, a jogi végzettség kevésbé korlátozza további pályafutását.

A következő évben egyik alapítója az irodalom társadalmi elköteleződését hirdető Żagary költőcsoportnak. A csoportot és holdudvarát haladó katolikusok, liberálisok, Piłsudski hívei és szocialisták alkotják. Ahogy a csoport balra tolódik, egyesek eltávolodnak, mások viszont éppen ezért csatlakoznak. Miłosz baloldalisága mindenestre nem pártos szólásokban, hanem például az ipari táj minket, magyarokat József Attilára emlékeztető ábrázolásaiban nyilvánul meg. A cselekvés terén pedig abban, hogy az ekkoriban kezdődött egyetemi zsidóverések idején a megtámadottak oldalán bocsátkozik harcba.

Bár Litvánia 1919-ben elnyerte függetlenségét, a főként lengyelek lakta Wilnót és a túlnyomórészt belarusz népességű Dél-Litvániát a lengyelek szállták meg, és Lengyelországhoz csatolták. A térségben egymásnak feszül a lengyel és a litván nacionalizmus, kölcsönösen a status quo felborítására törekedve. Ahogy az lenni szokott, a lengyel és litván nacionalisták korántsem gyűlölik annyira egymást, mint azokat, akik helyzetüknél vagy meggyőződésüknél fogva távol tartották magukat a nemzeti konfliktustól: a zsidókat, a liberálisokat, a szocialistákat. A litván vidéken felnőtt Miłosz számára kezdettől fogva világos, hogy nemzetállami keretek között lehetetlen a nemzeti ellentétekre és a kisebbségek problémáira megoldást találni.

A lengyel állami lét és az egész európai berendezkedés törekenységét, ideiglenességét talán sehol sem érezték át annyira pályájuk elején álló fiatalemberek – akiknek a dolgok természete folytán mindennél fontosabb, mit hoz a jövő –, mint a politikai és nemzeti-egységi ellentétek szaggatta Lengyelország legsebezhetőbb pontján, Litvánia névleges fővárosában, Lengyelország második legnagyobb városában, Wilnóban/Vilniusban. A Żagary csoport költészetét, amelyet a fenyegető, elháríthatatlan katasztrófa tudata hatotta át, nem véletlenül jellemezték utóbb a *katasztrofizmus* megjelöléssel.

Miłosz és barátai mindemellett éltek a hozzájuk hasonló egészséges, kalandvágyó fiatalemberek életét. Sportoltak, kenuval és gyalog túráztak a Wilnót körülvevő tóvidéken és erdőségekben. Miłosz itt raktározza el magában a természeti világ elementáris élményét, amely annyira jellemzi költészetét, és lehetővé teszi, hogy később majd a kaliforniai táj szépségeire is szeme legyen.

1931-ben barátaival elhatározzák, hogy vízi úton jutnak el Franciaországba, megtekinteni a nevezetes Gyarmatügyi Kiállítást (Exposition Coloniale), amely akkoriban nyílt meg a Bois de Vincennes-ben. Számos viszontagság, egy hajótörés, minden holmijuk és pénzük elvesztése után sikerül elvergődniük Párizsig, úgy, hogy útközben többször is erdőben alszanak, mert nincs pénzük szállodára. Miłosz ekkor találkozik először távoli rokonával, a franciául író költővel, Oscar Vladislas de Lubicz Miłosz-szal (1877–1939), aki lelkes litván nacionalista.

1933-ban megjelenik első verseskötete *Poemat o czasioe zastygłym* (Költemény a megalvadt időről) címmel. 1934-ben jogi magisztrátust szerez. Az 1935-ös esztendő a lengyel Nemzeti Kulturális Alap ösztöndíjával Párizsban tölti. A tomizmusról hallgat előadásokat, a francia

kultúra meglepően kevés nyomot hagy költészetén. A következő évben irodalmi referensként alkalmazzák a Lengyel Rádió wlnói stúdiójában. Megjelenik *Trzy zimy* (*Három tél*) című második verseskötete.

1937-ben baloldali nézetei miatt elbocsátják a rádiótól. Rövid – de benne mély nyomot hagyó – olaszországi tartózkodás után a Lengyel Rádió varsói stúdiójában vállal munkát. Egyre-másra jelennek meg versei varsói folyóiratokban, több kisebb díjat is kap.

Megismerkedik leendő feleségével, Janina Dłuska-Cękałskával, és 1939 nyarát az ő kelet-lengyelországi (ma Belarusz területén található) birtokukon tölti. Ott éri a háború kitörése. A Lengyel Rádió autókaravánjával kelet felé, Romániába indul. Néhány hónapot Bukarestben tölt, majd hontalan útlevéllal, viszontagságos úton, 1940 januárjában Wlnóba érkezik.

C Z E Ś Ł A W M I Ł O S Z

Diszkosz

*Sárga vizű folyó mellett a város, mély sóhaját
gyárák pumpálják naponta rézszínű alvadt felhőkön át,
a kiáltozást, transzparens-suhogást, fém sziszegését, mikor hevül,
remegő léghullámok sodorják tova szüntelenül.
Rendőrök menetelnek. Sisakok koccannak fegyverek csövével,
forradalmi jelszavakat ír a falakra valaki minden éjjel,
a tanítók minden reggel a haza dicsőségét – a szent függetlenséget hirdetik,
esténként a kocsmákban zokogva veszik észre, hogy mennyire kicsik,
a pilóta csodás szimbólum, száll a város felé 45 fokos szögben,
gépe zúgása boldogítja, de ő sem fölszabadult közben.*

*Nézek, hallgatok, az utcán bolyongok,
nézek, hallgatok, járnak az utcán nemzeti színekbe öltöztetett tankok,
lehet, pár év, és gáztól lesznek tarkán foltosak a rétek,
lehet, pár év, és a Rajnától a Volgáig városok égnek.
Nézek, hallgatok.
Hogy eldöntsem, fiaim korához melyik a méltó forma,
hogy a legszebb himnuszok fényes diszkoszának súlyát meglátolva
odavágjam...
A gomolygó ködbe a jövő dübörgő zuhatagában.*

[19xx]

A haza

Lassan a szájakig emelkedő hosszú
tárogatók, vízszintesen a láthatár fölött.
Az elcsöndesült égbe harapott erdők.
Kanyargós utak, mint tintahal karjai.

Szólnak a magasba emelt
Kezekben ringó tárogatók.
Búsan és egyszerűen köszöntenek minket,
kik nyugodtak, férfiasak és kemények vagyunk.

Utak porába dőlünk. Tépjük a fűvet. Fáj.
Erdőkben zúg a dallam. Mint vitriol gőzölög.

[1930?]

Egy fiatal férfi halálára

Húszévesen heverve a kései sötétben,
Csillagot, szénaboglyák húsét álmodva lustán
Néha örvénybe hullunk, és rettegés rohan ránk,
S lüktet a vér az agyra fonódó verőérben.

Végünket látjuk. Virrad, barázdált óra néz
Fekete posztóval takarva álmos ablak,
Sápadt gyertyák. Valaki egy könyvből imákat olvas,
Fuldoklunk, hörgünk, halálunk hosszú és nehéz.

Így képzelem egy ifjú ember, miközben karcsú teste
Vággyal és illatos csókokkal van teli,
Kezére néz, amely ma még a tó vizét szeli,
Lábára – mely szárnyként röpteti. S mindez elrothad egyszer.

A halál nagy hatalmát, mely rettenetes, megejtő,
Csak szépek érthetik. Ó, mennyire szerette
Az életet, kárhozottan mikor szájába vette
A revolver csövét Szergej Jeszenyin költő!

*Ő is, ki itt fekszik most, büszkén és szilajon
Szállt velünk fekete vízen túl fehér homokra,
S mint hullámok sörényén, úgy lendült napról napra,
És ugyanannyit ért virradat, rótes alkony.*

*Legyen ma más a búcsú, így tiszteljük meg őt,
Lidérces harangkongás és Chopin indulója
Helyett nyíljon előttünk fényes fehér aréna,
Hol táncot járunk, frisset, könnyűt és rebbenőt.*

*És krizantém helyett más koszorú dukál:
Küzdők egymást szorító, verejték lepte teste,
Mert noha iszonyú pörölyét ránk emelte,
Az életnél sohasem nagyszerűbb a halál.*

[Párizs, 1934]

Mind, amit írtam

*Én egyszer csak bohóckodásnak láttam
mind, amit írtam. Szavak nem maradtak.
Egy kómellvédre könnyökölve néztem
az óriási, lüktető világot.
Folyó hömpölygött, felhőkbe vitorlák
téptek, alélt az alkony. Minden szép táj,
minden létező, amit megkívántam,
hatalmas hold gyanánt az égre lebbent.
És én e lengő lámpásokat nézve
és pályájuk hajlásszögét latolva
suttogtam: tűnj, világ, végem, kegyelmezz.
A szépet szó nem képes kifejezni.
Tágas völgyeket láttam önmagamban,
és képes voltam bronz-szárnyú bokával
járni fölöttük, légi gólyalábon.
De emléktelen éjben hunyt ki mindez.*

[Párizs, 1934]

Virradatok

Nagy volt a ház. Fala a sötétben felmagaslott,
A juharfák lombsusogása, sietős léptek zúrzavara fölé.
Nagy volt a ház, fényeivel kikönyökölt a térre.
A hajnal előtti kihalt órán a lift halkan sziszegve
fúródott az emeletek közé. Kábelek zúgtak,
kakasszó, ereszek orgonája és egy csővezeték
trombitált, hogy belereszketett a ház. Felriadoa hallották
ezt a dalt a falakban, szörnyű volt, mint a föld öröme.

Már csikordul a kapu. Nappal. És füst megint.
Ó, sötét nap. Az emeleti szobákba
zárva madárrajok szállnak el
fölöttünk tollsuhogással.
Túl kevés. Egy élet túl kevés.
Kétszer szeretnék élni a szomorú bolygón,
a magányos városokban, éhséggel teli falvakban,
látni minden rosszat, bomló testeket,
és fürkészni a törvényt, amely szerint
az idő süvítve elszállt fölöttünk, mint a szél.

A ház udvarába zenészcsapat vetődik.
Hallgatják őket, kezek fénylenek ablakokban.
Egy nő fölkel a gyűrött ágyból.
Álmában ruhákra, utazásokra gondolt.
A fekete tükörhöz lép. Rövid volt az ifjúság,
senki nem tudta, hogy a munka a napot
nagy fáradságra és zsibbadt pihenésre osztja,
és a hold éjjelente minden tavasszal megáll
a megfáradottak álma fölött. A súlyos szívverésben
se tavaszunk már, se szeretésünk.
Eltakarni a lábat, ne emlékeztessen
a vékony lila erek csomóival:
a gyerek futkos a lépcsőházban,
a gyerek szalad a szürke járdán.
Még messzire hallatszik nevetése –
újonnan, mindent újonnan ismer meg,
és hatalmas, kihalt, fagyos úton,
lüktető vértől döngve zengő térben
elmegy a gyerek tőle. És vonít az idő.
Meztelenül a tükör előtt a nő
két könnycseppet kendővel letöröl könnyedén,
és kihúzza szemöldökét.

Wilno, 1932.

[Hatalmas éj]

*Ó, éj, hatalmas vagy, hozzád nem ér el,
Ha száj lángol, ha felhóárny lebeg,
Hallom hangod álmok sötét terében,
és fénylesz, mint nappal ha közeleg,*

*Éj vagy. Veled szerelmeskedve láttam
jövendő rossz csatákat, sorsomat.
A plebsz kerül, a hírnév is odább van,
zene fröccsen, tört üveg láb alatt.*

*Az ellenség erős, a földünk keskeny,
s te hűséges vagy hozzá, kedvesem.
Fekete bodzaágot ismeretlen
vadonból szél hajt földi vizeken.*

*Ó, Halandó Nő, gyöngye kézbe fogva
roppant bölcsesség, több-mint-női jó.
És a tudás vet fényt a homlokodra:
bomlatlan hold, teljesség-embrió.*

Wilno, 1934.

Az este kapuja

*Faragott szék, csodás virágok rajta,
sárkány oson közöttük, szájában alma,
súlyos, komoly szék, karfái, mint az észak felől
mohos törzsű tölgyek gyökerei,
egy parton áll, a mart peremén,
a távolban termékeny szigetcsoportok,
kavargó vizek, szilfák és kőrisek
bóbitái meredeznek, sorban vadkacsák
merülnek el az alkony sugaraiban. Csillog a tenger.*

*A széken, állat öklére támasztva, vékony
kis nő ül. Kócos szőke haja libben,
miközben mosolyogva lábát
lóbálja picit, mint egy iskoláslány.*

*És könnyű füstöt lát lebegni a városok fehére fölött,
és közeledő bárkákat lát,
és vitorlákat bevonó sok tengerészt.
Vízcepp pereg az evezőkről, keskeny csónakok iramodnak,
és az emberevők népe kiköt a homokon.*

*Az emberevők kórusa:
nagy tisztaság csillaga, aki vezérelsz minket,
aki magad sem tudva bevilágítasz minden vidéket,
vággyal szeplőzött, mégis szeplőtelen,
hír az örökkévalóság ujja alatt, habár halandó,
ígéret lantja.*

*Íme századokon át vándorolunk gyilkolva, pusztítva és gyűjtogatva.
Íme városokat építünk, hogy porrá égessük őket.
Gyűlölettel ittas gyermekeink születnek, a bölcsőben kést ragadnak,
első játékszerük a kő, örömük a gyöngék gyűlölete.*

*Te, kinek minden megszólítása rész egy fény sugarból,
lélek teremtett galambja, hogy simogassunk,
hogy halálunk óráján érezzük arcunkon gyöngéd tenyered,
láthatatlan igazságok kiáltó szava,
ne fordítsd el tekinteted.*

*A mi törzsünkől való volt, akit nagy fájdalommal sújtva
pokolra küldtél a sötétlő erdő kalauzával.
Akinék aztán a paradicsom égi lankáit megmutattad,
mikor a földön a víz fölött hajnal piroslott.*

*A mi törzsünkől való volt, aki meglátta az angyali báj
Margit testében, és hallotta a hangot: „megváltatott”,
és aki elcsábított apácaként ábrázolta a Madonnát,
és az elragadtatás könnyeitől összeragadt pillákkal festette le
az ágy szélén ülve reggel.*

*Közülünk született minden szerencsétlen és néma,
aki robbanó gránátok tüzeiben imádott téged,
futóárkok sarában, ágyúk dörgése közben,
és örökre elveszett szavakat mondogatott,
amelyek fekete rózsák csokraként hullhattak lábad elé,
egyenként dicsőítve minden lábujjadat,
ó, beatrix,
telhetetlenek látomása,
bűnösök bocsánata,
Elmondhatatlan.*

*Mi maradna belőlünk, ha nincs ez az énség, térdhajtás
és elragadtatás, mely a kegyetlenség pálmáját legyőzi,
mi menthetne meg minket, ha nem ismertük volna
a nézést, mely megnyitja életünk sziklakövét?*

*Igaz pillanatok törekeny háza,
élő jel közöttünk, akik élünk,
mivé váltunk volna, ha körül nem vesz a szeretet?*

*Dicsőítünk nappal,
dicsőítünk éjszaka,
dicsőítünk, mikor véget ér a század,
és tétován lépeget egy nemzedék.*

*A hegyekben felvirradó fényben,
a születő hitekben,
az új gabona tengerében,
fényesítse arcodat
a hallgatás aranya.*

[1938]

Siena

*Az álom így szép: jellé alvad szépen
a vér, nem ömlik, ha a kard lecsap,
az álom így szép: angyalok körében
pihensz, s körülvesz a sötét agyag.
És az arany vipera tekereg,
és tart az idő, noha nem pereg.*

*Ó, éhség, ez a csönd végez velünk,
mert szebb imát mond egy márványvirág.
Ó, éhség, ez a csönd. Vésett betűk
élnek a padlón. S mi, mint fáklyaláng,
mely haloányan remeg tűző napon.
Vagy madárdal a végső hajnalon.*

*Legyek közérthető. Nos hát, az eget látom,
kéklőn borul Siena várfalára.
Legyek közérthető. Küzdés megannyi páston,
És egy torony, akár egy virág szára.*

*Arannyal mérve a kínok keresztje,
a szárny darué, az arc, mint a fecske.*

*Égi szőlők édes lehellete.
De eltaszít a földtől, ami édes.
Égi szőlők. De nem ezt kellene
Kérni alázattal naponta. Kétes
kérés az, amit lehajtott fejjel
ad elő, kinek vér, kéj, szerelem kell.*

*Ó, zihálása izzó pörölyöknek,
síüket salak a betontörmeléken,
alélt fűvek a gyárkerítés mellett,
ó, bánat, ó, az elváltozott égen
bádogtetők alól gomolygó szürke gőz,
ó, keserűség, hogy a sors legyőz.*

*Ó, reggeli fütty, tartályok, ködök,
s minden, ami a szív sebét okozza,
kemény szemű nők a házak között,
a huta csillagát követjük botladozva
kiszáradt réten át, és minden éjjel
vagonok döngenek, megrakva szénnel.*

*A fénybe hull Siena, mint a harmat
zúgó patakba, ha az ág elejti.
A fénybe hull Siena, égbe horgadt
kő-tollait és színeit felejti.
A harci zaj, kísértetlárma elhal.
Csillag, ne büntess boldog nyugalommal.*

Olaszország – Szilézia, 1937.

CSORDÁS GÁBOR fordítása